

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет

ІННОВАТИКА У ВИХОВАННІ

Збірник наукових праць

Випуск 19

Засновано у 2015 році

Рівне – 2024

УДК 37 : 005.591.61 -66
ББК 74.200

Інноватика у вихованні: зб. наук. пр. Вип. 19. Том 1. / М-во освіти і науки України, Рівнен. держ. гуманіт.ун-т; упоряд.:О. Б. Петренко; ред. кол.: О. Б. Петренко, Н. Б. Грицай, Т. С. Ціпан та ін. Рівне: РДГУ, 2024. 214 с.

До збірника увійшли наукові праці з теорії і методики освіти та виховання. У наукових розвідках представлено різновекторність сучасних підходів до змісту, форм і технологій освітнього процесу, починаючи від дошкільця і завершуючи вищою школою.

Редакційна колегія

Головний редактор: **Петренко Оксана Борисівна**, доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Заступник головного редактора: **Павелків Катерина Миколаївна**, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов Рівненського державного гуманітарного університету;

Відповідальний секретар: **Ціпан Тетяна Степанівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Члени редакційної ради:

Сухомлиньська О. В., доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, головний науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомилинського;

Павелків Р. В., доктор психологічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Федяєва В. Л., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту імені проф. Є. Петухова Херсонського державного університету.

Члени редколегії:

Androszczuk Irena (Андрощук І. М.), доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри Педагогіки праці та андрагогіки Академії педагогіки спеціальної імені Марії Гжегожевської у Варшаві (Республіка Польща);

Безкоровайна О. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри міжкультурної комунікації, теорії, історії та методики викладання зарубіжної літератури Рівненського державного гуманітарного університету;

Вихрущ А. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Тернопільського національного медичного університету ім. І. Я. Горбачевського;

Дичківська І. М., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри дошкільньої педагогіки і психології та спеціальної освіти імені проф. Т. І. Поніманської Рівненського державного гуманітарного університету;

Грицай Н. Б., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри природничих наук з методиками навчання Рівненського державного гуманітарного університету;

Кобиляньський О. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри безпеки життєдіяльності та педагогіки безпеки Вінницького національного технічного університету;

Ковальчук О. С., доктор педагогічних наук, професор, провідний науковий співробітник Національного університету харчових технологій;

Кравченко О. О., доктор педагогічних наук, професор, декан факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Мельничук І. М., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри педагогіки вищої школи та суспільних дисциплін Тернопільського державного медичного університету ім. І. Я. Горбачевського;

Пелех Ю. В., доктор педагогічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи, завідувач кафедри педагогіки, освітнього менеджменту та соціальної роботи Рівненського державного гуманітарного університету;

Pobirchenko Natalia (Побірченко Н. С.), доктор габлітований, професор, професор надзвичайний на факультеті суспільних та гуманітарних наук Державного вищого навчального закладу імені Вітелона в Легніці (Республіка Польща);

Пустовіт Г. П., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Савчук Б. П., доктор історичних наук, професор, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту ім. Б. Ступарика Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаніка;

Sieradzka-Baziur Bożena (Сєрадзька-Базур Б.), доктор габлітований, професор, проректор з наукової роботи і освітніх програм, Академія «Ігнатіанум» у м. Кракові (Республіка Польща);

Сойчук Р. Л., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету;

SiojC Zdzislaw (Сіройц Здзіслав), доктор габлітований соціальних наук в галузі педагогіки, професор, професор кафедри педагогіки Інституту педагогіки і психології Вищої школи менеджменту у Варшаві (Республіка Польща);

Баліка Л. М., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Бричок С. Б., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету;

Skubisz Jolanta (Скубіш Йоланта), кандидат соціальних наук в галузі педагогіки, ад'юнкт відділу педагогіки і психології Академії гуманітарно-економічної в м. Лодзь, член групи соціальної педагогіки в Комітеті педагогічних наук Польської академії наук у Варшаві (Республіка Польща);

Останчук Н. О., кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри інформаційно-комунікаційних технологій та методики викладання інформатики Рівненського державного гуманітарного університету;

Петренко С. В., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри інформаційних технологій та моделювання Рівненського державного гуманітарного університету;

Шадюк О. І., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної педагогіки і психології та спеціальної освіти імені проф. Т. І. Поніманської Рівненського державного гуманітарного університету.

Свідчення про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 21161-10961Р.

Наказом Міністерства освіти і науки України № 409 від 17.03.2020 р. збірник наукових праць РДГУ «Інноватика у вихованні» включений до Переліку наукових фахових видань України у категорію «Б» у галузі педагогічних наук (спеціальності – 011, 014, 015).

Фаховий збірник наукових праць РДГУ «Інноватика у вихованні» індексується міжнародною наукометричною базою даних Index Copernicus International: <https://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=48435>

Упорядники: проф. Петренко О. Б., доц. Ціпан Т. С., доц. Баліка Л. М., Бабяр А. А.
Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол № 5 від 14 травня 2024 р.)

Редакційна колегія не завжди поділяє точку зору авторів.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2024

ЗМІСТ

Петренко О. Полікультурний підхід у змісті сучасної шкільної історичної освіти: теоретичні концепти.....	6
Бондар Т. Просвітницькі ідеї літераторів Закарпаття (20-30-ті роки ХХ століття).....	17
Гліничук Ю. Основні підходи у підготовці майбутніх педагогів до профілактики інформаційного насильства.....	23
Давидюк Р. «Просвітянські хати» на Волині: особливості виникнення і діяльності (1931-1939 рр.).....	32
Дичківська І. Гуманістичні традиції та інноваційні ідеї авторської школи В. Сухомлинського у контексті сучасних викликів системи освіти України.....	43
Кочубей Т. Наукові домінанти у творчому доробку академіка Володимира Григоровича Кузя.....	51
Mykhalchuk N., Ivashkevych E., Gron L., Nikolaichuk H. Innovative ways of using video resources in developing students' creative thinking during online education in the conditions of war in Ukraine.....	59
Баліка Л., Філоненко Р. Просвітницька діяльність та педагогічні ідеї українських письменників Волині (20-30-ті рр. ХХ ст.).....	70
Богачик М., Байло Ю. Використання автентичних відеоматеріалів як засобу формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх учителів англійської мови у процесі дистанційного навчання.....	78
Verovkina O., Kvasnetska N., Kasatkina-Kubyshkina O. Teaching creative writing as means of productive skills development for high school students.....	87
Галицька О. Студентське наукове об'єднання: пріоритети та перспективи.....	95
Горобець І. Діагностика рівня сформованості у здобувачів вищої освіти комунікативності як професійно значущої здібності педагога.....	103
Матвеева Н. Європейський вимір реформування системи вищої педагогічної освіти.....	112
Мороз Л., Пашко І., Ковалюк В. Використання інтернет-блогів у навчанні іноземних мов.....	120
Пастушок Т. Методичні аспекти роботи диригента з дитячим оркестровим колективом у контексті модернізації музичної освіти в Україні... ..	126
Пилипюк Л. Формування перекладацької компетентності у студентів-магістрів при навчанні іноземної мови.....	134
Романюк С., Трофімчук В. Технологія перевернутого навчання у викладанні іноземної мови в умовах інклюзії у закладах вищої освіти.....	141
Сілков В., Сілкова Е. Формування підприємливості та фінансової грамотності крізь призму математичної компетентності в учнів початкових класів Нової української школи.....	149
Сорочинська Т., Третяк О., Синьчук О. Зміст професійної підготовки вчителя початкових класів у педагогічних закладах Рівненщини (1939–1957): рефлексія з точки зору сучасності.....	161
Ціпан Т., Ваколюк А. Педагогічний потенціал навчальної дисципліни «Теорія і методика виховання» у формуванні професійної компетентності майбутніх бакалаврів початкової освіти.....	168

Доробки молодих науковців

Денисюк Л., Данілова Н. Формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх менеджерів у закладах вищої освіти.....	178
Доложевська Л. Сучасні технології у навчанні мов: вплив на мовну освіту.....	186
Пелех В. Регулятивні механізми ціннісно-сміслової саморегуляції особистості.....	193
Шамсутдинова М.-С. Вплив цінностей на формування лінгвокультурних компетентностей у майбутніх фахівців іноземної мови.....	202

УДК 373. 5: 93/94

DOI: 10.35619/iiu.v1i19.624

Петренко Оксана

доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка кафедри теорії і методики виховання
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна

ORCID: 0000-0001-6906-3542,

e-mail: oksana.petrenko@rshu.edu.ua

ПОЛІКУЛЬТУРНИЙ ПІДХІД У ЗМІСТІ СУЧАСНОЇ ШКІЛЬНОЇ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНІ КОНЦЕПТИ

Анотація. У статті представлено результати аналізу теоретичних основ проблеми дослідження сутності полікультурного підходу у змісті сучасної шкільної історичної освіти, схарактеризовано особливості його реалізації у підготовці молодого покоління до виконання громадянського обов'язку, що відбувається в умовах створення демократичних традицій у сучасному українському суспільстві. Досліджено й схарактеризовано п'ять теоретичних концептів конструювання змісту шкільної історичної освіти через актуалізацію полікультурного підходу та розкриття їх сутності, що мають забезпечити його ефективне впровадження в освіті і вихованні зростаючої особистості. Перший: переорієнтація освітнього процесу на внутрішній розвиток зростаючої особистості, другий: орієнтація на компетентнісний підхід у змісті шкільної історичної освіти; третій: вирішення проблем громадянського становлення і формування полікультурної позиції зростаючої особистості; четвертий: впровадження принципу історичного краєзнавства у змісті сучасної шкільної історичної освіти; п'ятий: детермінація створення інтегративної моделі вивчення змісту шкільної історичної освіти. У структурі полікультурної позиції особистості, що формується у змісті шкільної історичної освіти, виокремлено й схарактеризовано провідні доміанти, як-от: формування потреб, мотивів, ідеалів і переконань щодо прояву особистої поваги й визнання самоцінності інших народів чи етнічних груп; ґрунтовне вивчення історії, культури, збереження традицій минулих поколінь свого народу, що детермінує процеси інтеграції в інші культури; недопустимість розподілу людей за кольором шкіри, гендером, місцем проживання, віросповіданням й ін.; наявність емпатії у процесах взаємодії з представниками інших національностей.

Ключові слова: полікультурний підхід, шкільна історична освіта, теоретичний концепт, вчитель, учень, полікультурна позиція, компетентність.

Постановка проблеми. В умовах впровадження Концепції Нової української школи актуальності набувають проблеми не лише конструювання змісту сучасної шкільної історичної освіти, але й інноваційні підходи до удосконалення методики формування системних знань, умінь, навичок і

досвіду їх самостійного ефективного застосування у власній практичній життєтворчій діяльності зростаючої особистості як у межах закладу загальної середньої освіти, так і в оточуючому соціокультурному і соціоприродному середовищі. Сьогодні національна освіта, зокрема і шкільна історична освіта, вибудовується на принципах гуманізму і демократизму, природовідповідності і культуровідповідності та дитиноцентризму, ґрунтуючись на національних культурно-історичних цінностях, традиціях і духовності Українського народу, інших народів, котрі проживали і живуть нині на її теренах. А тому така освіта має утверджувати національну ідею, забезпечувати умови національної самоідентифікації представників різних етнічних груп і віросповідань, створювати умови для оволодіння ними цінностями світової культури та загальнолюдськими надбаннями (Горбатенко, Вербицька, Ковтонюк, Середяк та Фрейман, 2003).

Саме тому полікультурний підхід до конструювання змісту шкільного курсу історії набуває чіткого концептуального трактування і ознак провідного чинника її розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні шкільна історична освіта є важливою складовою цілісного освітнього процесу. На переконання С. Ганаби, «...вона не лише акумулює досвід минулих поколінь та є сформованим і випробуваним історією способом донесення культурних ресурсів нащадкам, а й виконує роль «агента майбутнього». Знання про минуле сприяють розвитку особистісних якостей індивіда, його знань, умінь, навичок, впливають на розвиток особистісного світовідчуття, світобачення, світорозуміння, спонукають до пошуку сенсу власного буття» (Ганаба, 2020, с. 19).

Водночас, аналіз цих процесів має вибудовуватись на розумінні поліетнічності й полікультурності сучасного Українського соціуму, що створювався упродовж багатовікової історії спільності різних етнічних груп, релігій та традицій. Тому є всі підстави визначити феномен полікультурності як наскрізний підхід до процесів побудови змісту, а отже і процесу навчання зростаючої особистості та викладання шкільної історичної освіти. Тоді історія України не може розглядатися через призму монокультури чи історії лише одного народу – українців, а є за своїм змістом багатокультурною історією всіх тих етнічних груп, що упродовж багатьох віків, спільно створюючи загальну культуру, залишили по собі у її змісті помітний слід. У такому контексті актуальною є позиція П. Сауха, який обґрунтував «...нову модель полікультурної освіти, що будується на алгоритмі демократично-егалітарної політики, центром якої є парадигма особистості» (Саух, 2011, с. 35).

Відтак, можемо зробити висновок, що результатом сучасної якісної історичної освіти є саме особистість, яка не лише має системні наукові знання, а й уміє їх використати у різних життєвих ситуаціях, здатна швидко адаптуватися до змін і викликів сьогодення. Важливими у розгляді досліджуваної проблеми є результати вивчення О. Калакурою сутності міжнаціональних відносин, розвитку міжнаціонального діалогу культур, перспектив формування спільного культурно-символічного простору, етнічної терпимості та взаєморозуміння (Калакура, 2013, с. 70-79); результати

комплексного дослідження взаємозв'язку освіти та історичної пам'яті в контексті європейських цінностей (Удод, 2009, с. 3–10).

Не менш актуальними є результати дослідження особливостей полікультурного виховання учнів у сучасному закладі освіти, здійсненого П. Кендзьором (Кендзьор, 2017, с. 59).

У контексті зазначеного вище В. Мисан, аналізуючи проблему формування змісту шкільного курсу історії, актуалізує увагу на принципах конструювання змісту навчального матеріалу, обґрунтовуючи один із способів реалізації принципу полікультурності (Мисан, 2020, с. 24–31).

Актуальними є результати наукового пошуку О. Пометун і Н. Гупана щодо реалізації принципу полікультурності у методиці навчання історії в основній школі на засадах компетентнісного підходу (Пометун, Гупан, 2018).

Мега статті – дослідити й схарактеризувати теоретичні концепти полікультурного підходу у змісті шкільної історичної освіти, що мають забезпечити його ефективне упровадження в освіту і виховання зростаючої особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Результати аналізу теоретичних основ проблеми полікультурного підходу у змісті сучасної шкільної історичної освіти вказують на особливість його реалізації у підготовці молодого покоління до виконання громадянського обов'язку, що відбувається в умовах створення демократичних традицій в українському суспільстві. Не менш важливим за цих умов є формування почуття національної гідності, а на цій основі найважливішої громадсько-політичної цінності, яка так необхідна сучасним українцям – збереження територіальної цілісності і незалежності нашої держави, а отже «...формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. готовності її захищати», що є нині єдиною запорукою власної свободи і права бути господарем в нашій державі (Міністерство освіти і науки України, 2022).

Отже, у сучасній шкільній історичній освіті відбуваються суттєві трансформаційні процеси, що характеризуються переорієнтацією освітнього процесу на внутрішній розвиток зростаючої особистості, формування її як громадянина і патріота. Здійснений у цьому контексті філософсько-історичний аналіз проблематики формування ідей полікультурності у розвитку шкільної історичної освіти засвідчив, що ця проблема є не тільки педагогічною, але й соціально-психологічною, в реалізації якої виявляються ключові питання побудови демократичного суспільства, посилення процесів громадянської консолідації української нації. Відтак, нові соціокультурні умови українського суспільства яскраво висвітлюють можливість його демократичного поступу за умови застосування полікультурного підходу в реалізації змісту шкільної історичної освіти. Основним її завданням є створення умов, що здатні активізувати внутрішні потенційні можливості особистості, сприяти формуванню гуманістичних демократичних цінностей, громадянської

культури, толерантності, їхньої успішної інтеграції та самореалізації у соціумі. Засобами і методами реалізації мети і завдань сучасної шкільної історичної освіти у закладі загальної середньої освіти є сконструйований її зміст, активні організаційно-педагогічні форми, інтерактивні методи навчання та виховання, суспільно-позитивний особистий приклад вчителів. Незаперечна роль у вирішенні цих завдань належить гуманістично орієнтованому середовищу закладу освіти, що створює умови успішної самореалізації та інтеграції учнівської молоді у місцевій спільноті. Усі ці питання складають сутність *першого* концепту застосування полікультурного підходу у визначенні й конструюванні змісту сучасної шкільної історичної освіти.

Зміст шкільної історичної освіти сьогодні, як ми частково зазначали вище, є поліфункціональною складовою загального освітнього процесу, що обумовлюється не лише способами його побудови, але і досить складною структурою реалізації. Насамперед, це обов'язкове врахування соціальної ситуації, тих викликів і загроз, котрі є характерними для сучасного українського суспільства, що екстраполуються не лише на зміст освіти, але й на актуальні процеси формування в молодого покоління системи потреб, мотивів, цілей, громадянських якостей та громадянської позиції. А набуття базових компетентностей на основі соціально прийнятних норм і правил є важливим чинником ефективної інтеграції учнівської молоді в суспільні відносини, формування її активної соціальної активності. Крім того, сформовані життєво важливі компетентності особистості безпосередньо пов'язані із формуванням в неї цінностей і ціннісних орієнтацій, що визначають рівень сформованості свідомості і самосвідомості. Відтак, орієнтація на компетентнісний підхід у змісті шкільної історичної освіти передбачає спрямування реалізації освітніх і виховних цілей та завдань щодо розвитку внутрішнього потенціалу зростаючої особистості через сформованість її компетентностей, а це забезпечує умови для повноцінної участі у різноманітних суспільних процесах й ефективній інтеграції в оточуючий соціум відповідності до вікових можливостей учнів. У той же час, результати аналізу освітньої практики дають підстави говорити про необхідність суттєвої конкретизації та наповнення дієвим змістом цих компетентностей, оскільки вони мають утворити системну цілісність, у якій можна простежити смислові зв'язки та підпорядкування, позаяк «вони покликані бути керівництвом для дій, а не абстрактними формулами, під які підпадають надто відмінні величини» (Пролеєв, Шамрай, 2017).

Зазначене вище є сутнісними характеристиками *другого* концепту застосування полікультурного підходу у визначенні й конструюванні змісту сучасної шкільної історичної освіти.

Незаперечно важливим сьогодні у побудові змісту і способів реалізації шкільної історичної освіти є вирішення проблем громадянського становлення і формування полікультурної позиції зростаючої особистості. Саме ці проблеми, напрями та технології і відповідно їх вирішення складають сутність *третього* концепту застосування полікультурного підходу у визначенні й конструюванні змісту сучасної шкільної історичної освіти. Полікультурна позиція зростаючої особистості у сучасному трактуванні передбачає

неупереджене, рівноправне та толерантне усвідомлення й визнання культури, мови, традицій і вірувань усіх народів чи етнічних груп, які складають українську націю у її історичній ретроспективі, спільності життєвого шляху, намірів і діяльності з подолання численних складних, інколи навіть жахливих, сторінок спільної історії. Крім цього, в структурі полікультурної позиції особистості, що формується у змісті шкільної історичної освіти, необхідними є виокремлення й характеристика декількох провідних домінант, а саме: формування потреб, мотивів, ідеалів і переконань щодо прояву особистої поваги й визнання самоцінності інших народів чи етнічних груп, їхньої культури, власного історичного шляху розвитку, особливостей традицій та вірувань; ґрунтовне вивчення історії, культури, збереження традицій минулих поколінь свого народу, що детермінує процеси інтеграції в інші культури; недопустимість розподілу людей за кольором шкіри, гендером, місцем проживання та віросповідання, відсутність нетерпимості по відношенню до традицій, звичаїв, особливостей культури інших народів, наявність емпатії у процесах взаємодії з представниками інших національностей, позаяк «...не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» (Конституція України, 1996, ст. 24); невизнання ієрархії історичних і культурних надбань та зведення будь-яких з них, однієї чи декількох, у ранг головної «надкультури»; відображення у змісті шкільної історичної освіти гуманістичних ідей і культурологічних концепцій через обов'язкову характеристику унікальності, самобутності чи відмінності культур народів чи етнічних груп як України, так і світу у цілому; посилення якості процесів розкриття спільних історичних, культурних, етнографічних традицій, що сприяє розумінню необхідності та життєвої доцільності життя в мирі і злагоді всіх народів, для яких Україна стала рідною землею та державою.

Актуалізуємо увагу на тому, що ці процеси мають стати результатом освітньої діяльності самої особистості, враховуючи її внутрішній знанневий і морально-духовний потенціал, що формується у сім'ї, закладі загальної середньої освіти, у межах різних напрямів і форм дитячої субкультури та впливу зовнішнього соціального середовища, через налагодження соціального партнерства із членами місцевої громади. А тому розвиток особистості, суттєві позитивні зміни у її духовному світі, ціннісно-моральних орієнтаціях, рівні сформованості здатностей до соціальної самореалізації має стати важливим показником ефективності шкільної історичної освіти.

Водночас, аналізуючи уже реалізовані нині концепції побудови і реалізації змісту шкільної історичної освіти, можна зробити висновки про її суттєве перевантаження інформаційним матеріалом, значна частина якого так і залишається непізнаною учнями, або лише поверхнево засвоєною. Крім того, наявні підходи з доповнення змісту етнічними компонентами, як засвідчила практика, виявилися неефективними, оскільки розширення й, відповідно, поглиблення навчального матеріалу вичерпали такі можливості. З нашої точки зору, що підтверджується результатами здійснюваного упродовж останніх двадцяти років унікального спільного проекту Національної академії

педагогічних наук України і Хмельницького обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді, можливий ще один (значимо, що він не новий) підхід до конструювання, а головне, реалізації певних важливих розділів шкільної історичної освіти. Ми маємо на увазі реалізацію полікультурності у її змісті саме на регіональному рівні, коли більш ґрунтовним, а головне, набагато цікавішим для учнів є навчальний матеріал, що розкриває історію, побут, традиції й культуру рідного краю. Це той, такий знайомий дітям від народження простір, «...у межах якого поряд з українцями з давніх часів і до сьогодні мешкали і мешкають нині інші народи чи етнічні спільноти, життя, культура і вірування яких є важливою сторінкою історії сучасної України» (Плохій, 2018).

Саме упровадження принципу історичного краєзнавства складає сутність *четвертого* теоретичного концепту застосування полікультурного підходу у конструюванні й реалізації змісту сучасної шкільної історичної освіти. Вивчення історії свого краю, на думку В. Мисана, є достатньо перспективним напрямом, оскільки це дає змогу дітям максимально конкретизувати навчальний матеріал, «...побачити» історію етнічних груп зблизка, доторкнутися до неї, зрозуміти особливості національної історії та культури...», «...ця модель логічно вписується у регіональну історію – історію рідного краю. Саме історичне краєзнавство дає змогу більш предметно репрезентувати полікультурну різноманітність України» (Мисан, 2020, с. 29).

Обґрунтовуючи нашу позицію, у контексті зазначеного вище маємо презентувати низку унікальних видань, що були підготовлені у межах спільного проекту, позаяк їх застосування у вивченні шкільної історичної освіти дало змогу педагогам значно розширити можливості і підвищити якість викладання, а учням – пізнання історії рідного краю. Насамперед, це книга «Історія міст і сіл Хмельниччини» (2011), у змісті якої вперше об'єднані в одній книзі відомості про всі населені пункти сучасної Хмельниччини в історичній ретроспективі (з кінця XIX – початку XX століття), зібрані і систематизовані Юхимом Сіцінським і Миколою Теодоровичем (Тимошук, 2011). Книга містить короткі розповіді про географічне положення, історію заснування і розвитку міст і сіл сучасної Хмельниччини. Крім цього, у її змісті системно представлено матеріали природничо-краєзнавчого, етнографічного, культурологічного та фольклорно-звичаєвого характеру. Особливістю цієї книги є те, що під час її підготовки автори використали велику кількість свідчень та розповідей мешканців конкретних поселень, а також інформацію, почерпнуту з архівних джерел, окремі з яких нині вже безповоротно втрачені. Книга розрахована на широке практичне використання вчителями, учнями, викладачами й здобувачами закладів вищої освіти, краєзнавцями та небайдужими людьми, котрі цікавляться історією малої батьківщини. Такий підхід дає змогу учням уявити і зрозуміти різноманітність міжнаціональних, міжкультурних і міжкофесійних зв'язків різних етносів у межах рідного краю, у межах України як багатонаціональної полікультурної держави.

Наступне унікальне і водночас надзвичайно цікаве видання, опубліковане у межах спільного проекту, характеризує певний напрям історичного краєзнавства, що дає змогу більш предметно репрезентувати полікультурну

різноманітність як Волині і Рівненщини, так й усієї України. Це книга «Двірецько-Пересопницьке Євангеліє: Історія. Творці. Таємниці» (Тимошук, 2012), присвячена 455-річчю початку і 450-річчю закінчення роботи над Українською Першокнигою – книгою, на якій присягають новообрані президенти України. У змісті цього видання у доступній формі розповідається про історію її творення. Детально розглядаються всі відомості про її творців та меценатів, а також ідеться про людей, котрі протягом століть докладали зусиль для її збереження, а то й порятунку. Аналізуються таємниці та загадки, що й досі не розкриті дослідниками і з приводу яких існують тільки версії та здогадки. Ця книга, як і попередня, набула широкого практичного використання вчителями, учнями, викладачами закладів вищої освіти, краєзнавцями і тими, хто цікавиться сторінками історії України.

Підсумовуючи, маємо акцентувати увагу на тому, що саме такі видання створюють сьогодні умови ефективного прилучення підростаючого покоління до історії, культури і традицій свого народу, а це ефективний напрям інтеграції в інші культури завдяки пізнанню історичної спадщини інших етнічних спільнот, буття і праця яких упродовж віків вибудовувала фундамент незалежності нашої спільної для усіх – України (Плохій, 2018).

Таким чином, результатом застосування полікультурного підходу у змісті шкільної історичної освіти є насамперед культурна самоідентифікація, позитивна установка зростаючої особистості на співпрацю з представниками різних етнічних спільнот, інтегруючи їхню історію і культуру у власну загальну культуру, що виявляється в повазі до іншої культури, усвідомленні та подоланні негативних культурних стереотипів. У той же час, недостатнє врахування вчителем історії етнокультурних особливостей й традицій та інтересів учнів значно ускладнює формування їхньої знаннєвої й емоційно-мотиваційної та процесуально-діяльнісної складових світогляду. А робота вчителя над вирішенням питань згуртованості дитячого колективу не дає необхідних результатів і переважно залишається на рівні формальності. Відтак, некомпетентність вчителя у питаннях, пов'язаних з національно-культурними особливостями учнів різних національностей, може призвести до серйозних проблем у налагодженні контактів з ними та плідної співпраці на уроці історії. Тоді напрошується абсолютно доцільний висновок, що в закладах освіти з багатонаціональним складом учнів особливо важливим є щире й поважне ставлення вчителя до мови, культури, традицій, вірувань і національної гідності учнів та толерантне ставлення до їхніх національно-культурних цінностей. Саме це складає зміст *н'ятого* теоретичного концепту застосування полікультурного підходу у конструюванні й реалізації змісту сучасної шкільної історичної освіти, який має включати всі позитивні аспекти «транскультурної педагогіки», що екстраполюється на зміст двох напрямів її реалізації. У межах першого напрямку зміст шкільної історичної освіти має вибудовуватись як транскультурний (універсальний), а у межах другого як плурокультурний (релятивістський), за умови їх логічної єдності і цілісності, що свідчить про стирання меж між цими підходами з чіткою тенденцією до створення інтегративних змістових моделей.

Враховуючи зазначене вище й аналіз результатів освітніх практик, вважаємо доцільним упровадження полікультурного підходу у зміст шкільної

історичної освіти через застосування декількох векторів його конструювання. Перший з яких контрибутивний, сутність якого полягає в тому, що навчальний матеріал, який відображає історію, особливості культури, традиції, вірування і навіть деякі яскраві історичні факти окремих етнічних спільнот чи суспільства у цілому на певному етапі історичного розвитку, вводяться у навчальну програму та навчальну (додаткову) літературу у вигляді окремих ідей чи через розкриття окремих характерних подій. Наступний вектор – множинності інтерпретацій, що характеризує історичні, культурні, конфесійні чи етнографічні особливості національних меншини, який включається у навчальну програму і доповнює основний навчальний зміст, що орієнтований на історію і культуру титульної нації. Трансформаційний – третій вектор, у межах якого знову ж таки історичні, культурні, етнографічні чи навіть певним чином конфесійні й традиційно обрядові факти та події життєдіяльності більшості (титульної нації) та багатьох національних меншин вивчаються одночасно й на однаковому ґрунтовному рівні. Наступний – проблемно-технологічний, у межах якого в учнів найбільш ефективно формується критичне мислення, оскільки у змісті цього підходу передбачається розгляд з різних точок зору окремої проблеми чи комплексу взаємопов'язаних проблем (подій і явищ) в їх історико-соціальної, внутрішньо і зовнішньо-політичної, культурної чи інколи у релігійно обрядовій генезі, що є найбільш характерними для українського суспільства. Саме така побудова навчального змісту детермінує появу інтегративної моделі вивчення змісту шкільної історичної освіти, надання цим процесам самостійності у здобутті і застосуванні учнями власних знань та формуванні умінь, практичних навичок та досвіду прийняття самостійних рішень у власній життєтворчій діяльності.

У такому контексті застосування полікультурного підходу у конструюванні й реалізації змісту сучасної шкільної історичної освіти, забезпечує умови ґрунтового розкриття «мозаїки» расових та етнічних груп у складі єдиного цілісного сучасного українського суспільства, його спільної історії, культури, традицій, у тому числі і певних відмінностей від історично домінуючої титульної нації, однак за обов'язкового збереження, гідної оцінки та примноження спільних надбань та відданості демократичному устрою, забезпечення соціально-політичної гармонії в єдиній незалежній Україні.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Зрозуміло, що у межах однієї статті вирішити всі актуальні питання застосування полікультурного підходу у визначенні й конструюванні змісту сучасної шкільної історичної освіти надзвичайно важко. Залишаються проблеми, що чекають свого розв'язання, як-от: формування у майбутніх учителів історії медіакомпетентності та готовності до інноваційної діяльності як складової їхньої професійної підготовки і професійного зростання; вивчення особливостей застосування компетентнісного підходу в реалізації змісту шкільної історичної освіти в умовах Нової української школи; практика створення інноваційного творчого освітнього простору для ефективного вивчення учнями шкільної історичної освіти тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Горбатенко, В., Вербицька, П., Ковтонюк, А., Середяк, Л. та Фрейман, Г. (2003). *Історія для громадянина: метод. посіб. для вчителів середніх загальноосвіт. навч. закл.* Львів: НВФ «Українські технології». 136 с.

Ганаба, С. (2020). Стандартизація тестового контролю перевірки засвоєння знань як фактор якості історичної освіти. *Проблеми дидактики історії: збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Вип. 11, сс.17–24.

Саух, П. (2011). Модель полікультурної освіти як соціальної інновації в контексті реальних процесів міжкультурної взаємодії. *Креативна педагогіка*. № 4, сс. 35–43,

Калакура, О. (2013). «Полікультурний вимір історичної пам'яті України», Національна та історична пам'ять. *Політика пам'яті у культурному просторі*. Випуск 8, сс. 70–79.

Удод, О. (2009). Історична пам'ять в Україні та європейські цінності. *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*. Вип. 15. Ч. 2, сс. 3–10.

Кендзьор, П. (2017). *Полікультурне виховання учнів у системі діяльності загальноосвітнього навчального закладу (теорія і методика)*. Доктор педагогічних наук. НАПН України.

Мисан, В. (2020). Полікультурність у змісті історичної шкільної освіти. *Вимога часу чи забаганка науковців. Проблеми дидактики історії: збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Вип. 11, сс. 24–31

Пометун, О., Гупан, Н. та Власов, В. (2018). *Компетентісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник*. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ». 208 с.

Міністерство освіти і науки України. (2022). *Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України*. URL: <https://lpnu.ua/viddil-molodizhnoi-polityky-ta-sotsialnoho-rozvytku/kontseptsiia-natsionalno-patriotychnoho> (дата звернення 12.05.2024).

Пролеєв, С. та Шамрай, В. (2017). Компетентнісний підхід у філософії освіти: можливості і проблеми. *Філософія освіти*. 2017. № 1. С. 196.

Відомості Верховної Ради України. (1996). *Конституція України*. URL: <https://www.spu.gov.ua/documents/1757.html> (дата звернення 01.05.2024)

Плохій, С. (2018). *Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності*. 2-е вид. Харків: Клуб сімейного дозвілля. 496 с.

Тимощук, О. (2011). *Історія міст і сіл Хмельниччини*. Хмельницький: Поліграфіст-2. 560 с.

Тимощук, О. (2012). *Двірецько-Пересопницьке Євангеліє: Історія. Творці. Таємниці*. Хмельницький: Поліграфіст. 120 с.

REFERENCES

Horbatenko, V., Verbytska, P., Kovtoniuk, A., Serediak, L. ta Freiman, H. (2003). *Istoriia dlia hromadianyna: metod. posib. dlia vchyteliv serednikh zahalnoosvit. navch. zakl.* [History for the Citizen: a Methodological Guide for

- Teachers of Secondary Schools].Lviv: NVF «Ukrainski tekhnolohii». 136 s. [in Ukrainian]
- Hanaba, S. (2020). Standartyzatsiia testovoho kontroliu perevirky zasvoiennia znan yak faktor yakosti istorychnoi osvity [Standardization of Test Control of Knowledge Acquisition as a Factor in the Quality of Historical Education]. *Problemy dydaktyky istorii: zbirnyk naukovykh prats*. Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohiiienka. Vyp. 11, ss.17–24. [in Ukrainian]
- Saukh, P. (2011). Model polikulturnoi osvity yak sotsialnoi innovatsii v konteksti realnykh protsesiv mizhkulturnoi vzaiemodii [The model of Multicultural Education as a Social Innovation in the Context of Real Processes of Intercultural Interaction]. *Kreatywna pedahohika*. No 4, ss. 35–43. [in Ukrainian]
- Kalakura, O. (2013). «Polikulturnyi vymir istorychnoi pamiaty Ukrainy», Natsionalna ta istorychna pamiat [«The Multicultural Dimension of Ukraine’s Historical Memory. National and historical memory»]. *Polityka pamiaty u kulturnomu prostori*. Vypusk 8, ss. 70–79. [in Ukrainian]
- Udod, O. (2009). Istorychna pamiat v Ukraini ta yevropeiskii tsinnosti. [Historical Memory in Ukraine and European Values]. *Ukraina XX st.: kultura, ideolohiia, polityka*. Vyp. 15, ch. 2, ss. 3–10. [in Ukrainian]
- Kendzor, P. (2017) *Polikulturene vykhovannia uchniv u systemi diialnosti zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu (teoriia i metodyka)* [Multicultural Education of Students in the System of Activities of a General Educational Institution (Theory and Methods)]. Doktor pedahohichnykh nauk. NAPN Ukrainy. [in Ukrainian]
- Mysan, V. (2020). Polikulturenist u zmisti istorychnoi shkylnoi osvity. [Multiculturalism in the Content of Historical School Education]. *Vymoha chasu chy zabahanka naukovtsiv. Problemy dydaktyky istorii: zbirnyk naukovykh prats*. Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohiiienka, Vyp. 11, ss. 24–31. [in Ukrainian]
- Pometun, O., Hupan, N. ta Vlasov, V. (2018). *Kompetentnisno oriientovana metodyka navchannia istorii v osnovnii shkoli : metodychnyi posibnyk*. [Competency-based Methods of Teaching History in Primary School: a Methodological Guide].Kyiv: TOV «KONVI PRINT». 208 s. [in Ukrainian]
- Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2022). *Kontseptsiia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia v systemi osvity Ukrainy* [The Concept of National-Patriotic Education in the Education System of Ukraine]. URL: <https://lpnu.ua/viddil-molodizhnoi-polityky-ta-sotsialnoho-rozvytku/kontseptsiia-natsionalno-patriotychnoho> (data zvernennia 12.05.2024). [in Ukrainian]
- Proleiev, S. ta Shamrai, V. (2017) Kompetentnisnyi pidkhid u filosofii osvity: mozhlyvosti i problemy [Competence-based Approach in the Philosophy of Education: Opportunities and Problems]. *Filosofiia osvity*. 2017. No 1. S. 196. [in Ukrainian]
- Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, (1996). *Konstitutsiia Ukrainy* [The Constitution of Ukraine]. URL: <https://www.spfu.gov.ua/documents/1757.html> (data zvernennia 01.05.2024). [in Ukrainian]
- Plokhii, S. (2018). *Brama Yevropy. Istoriiia Ukrainy vid skifskykh voien do nezalezhnosti*. [Gates of Europe. The History of Ukraine from the Scythian Wars to Independence].2-e vyd. Kharkiv: Klub simeinoho dozvillia. 496 s. [in Ukrainian]

Tymoshchuk, O. (2011). *Istoriia mist i sil Khmelnychchyny* [History of Towns and Villages in the Khmelnytskyi Region]. Khmelnytskyi: Polihrafist-2. 560 s. [in Ukrainian]

Tymoshchuk, O. (2012). *Dviretsko-Peresopnytske Yevanheliie: Istoriia. Tvortsia. Taiemnytsi* [Dvoretsko-Persopnytsia Gospel: History. Creators. Secrets]. Khmelnytskyi: Polihrafist, 120 s. [in Ukrainian]

THE MULTICULTURAL APPROACH IN THE CONTENTS OF MODERN SCHOOL HISTORY EDUCATION: THEORETICAL CONCEPTS

Oksana Petrenko

Doctor of Sciences (in Pedagogy), Professor,
Head at the Department of Theory and Methods of Education,
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine

ORCID: 0000-0001-6906-3542,

e-mail: oksana.petrenko@rshu.edu.ua

Abstract. The article provides the results of the analysis of the theoretical foundations of the problem of studying the essence of the multicultural approach in the contents of modern school history education, describes the peculiarities of its implementation in preparing the youth generation for the fulfillment of civic duty, which occurs in the situation of creating democratic traditions in modern Ukrainian society. Five theoretical concepts of designing the content of school historical education through the updating of the multicultural approach and disclosure of its essence have been studied and characterised, to ensure its effective implementation in the education and training of a growing personality. The first concept: re-orientation of the educational process to the internal development of the growing personality; the second one: focus on the competence approach in the content of school history education; the third: solving the issues of civic formation and developing a multicultural position of the growing personality; the fourth: implementation of the principle of historical local history in the contents of modern school historical education; the fifth: determination of the creation of an integrative model of studying the content of school historical education. The author identifies and outlines the leading dominants in the structure of the multicultural position of the individual, which has been formed in the content of school history education, such as the formation of needs, motives, ideals, and beliefs regarding the display of personal respect and recognition of the self-worth of other nations or ethnic groups; a profound study of history, culture, preservation of the traditions of past generations of one's people, determining the processes of integration into other cultures; inadmissibility of the division of people by skin colour, gender, place of residence, religion, etc; the presence of empathy in the processes of interaction with representatives of other nationalities.

Keywords: multicultural approach, school history education, theoretical concept, teacher, student, multicultural position, competence.

Стаття надійшла до редакції 27.04.2024 р.

Наукове видання

ІННОВАТИКА У ВИХОВАННІ
Збірник наукових праць

Випуск 19
Том 1.

Упорядники:
проф. Петренко О. Б., доц. Ціпан Т. С.,
доц. Баліка Л. М., Бабяр А. А.

Підписано до друку 14.05.2024 р.
Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 14,2. Замовлення №235/1. Наклад 300

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
ВРМ-ПОЛІГРАФ
вул. Київська, 36, м. Рівне, 33027;
тел.: 0800 - 33 - 51 - 57

I – 66   **Інноватика у вихованні:** зб. наук. пр. Вип. 19. Том 1. / М-во освіти і науки України, Рівнен. держ. гуманіт.ун-т; упоряд.:О. Б. Петренко; ред. кол.: О. Б. Петренко, Н. Б. Грицай, Т. С. Ціпан та ін. Рівне: РДГУ, 2024. 214 с.

УДК 37: 005.591.6
ББК 74.200

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2024